

MUAMMOLI TA'LIM ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF
O'QUVCHILARINING FIKRLASH QOBLIYATINI RIVOJLANTIRISH

Meliyeva Dilfuza O'ralovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

2-bosqich magistri

Annotatsiya: Maqolada Muammoli ta'lim texnologiyasining bola aqliy rivojlanishidagi o'rni ilmiy-na-zariy jihatdan yoritib o'tilgan bo'lib, hozirgi kunda muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish uchun amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: aqliy faollik, muammoli ta'lim, metod, texnologiya, tafakkur, ijodiy izlanish, rivojlanish.

Аннотация: В статье с научно-теорической точки зрения объясняется роль технологии проблемного обучения в психическом развитии ребенка, а также даются практические рекомендации по использованию проблемных методов обучения.

Ключевые слова: умственная деятельность, проблемное обучение, метод, технология, мышление, творческий поиск, развитие.

Abstract: In the article, the role of problem-based learning technology in the child's mental development is explained from a scientific and technical point of view, and practical recommendations are given for the use of problem-based learning methods.

Key words: mental activity, problem-based education, method, technology, thinking, creative research, development.

Hozirgi kunda bolalarning fikirlash qobiliyatini rivojlantirish davlat miqyosidagi masalalardan hisoblanadi. Prezidentimizning ushbu so'zlari- "Biz o'z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug' maqsadni qo'ygan ekanmiz, buning uchun yangi xorazmiylar, beruniylar, ibn sinolar, ulug'beklar, Navoiy va boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak" biz uchun dasturlamal bo'lib yangi ta'lim texnologiyalar orqali bolalarning fikirlash qobiliyatini rivojlantirishga undaydi.

Muammoli ta'lim texnologiyasining asosiy maqsadi bilim oluvchilarning mustaqilligi va faolligini oshirish, tafakkurini rivojlantirish, o'zlashtirilgan bilimlarning amaliyotga tatbiq etilishini kuchaytirishdan iborat. Pedagogik-psixologik adabiyotlarda muammoli ta'limning ilmiy-na-zariy asoslari haqida gap borganda, uni ta'lim metodi, tamoyili yoki alohida tizim deb hisoblash holatlari uchraydi. Muammoli ta'limni qanday nomlashdan qat'iy nazar, uning asosiy xususiyati – bilim oluvchining

aqliy faolligini oshirish, mustaqil ijodiy izlanish, o'zi uchun yangi bilim, ko'nikma va malakalarni kashf etishdan iborat.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim jarayoni tashkil etilgandan bilim egallashning bir qancha bir-biriga bog'liq bo'lgan bosqichlari mavjud bo'lib, tayyor bilimlarni o'quvchi-talabalar ongiga yetkazish, xotiralash, xotirada saqlash, qayta xotiralash, so'zlab berish, yozma ifodalash kabi holatlar bilish, tushunish darajasini ifodalaydi. Bu darajalarda bilim oluvchidan ijodiy yondashuv talab etilmaydi. O'zlashtirishning keyingi darajalarida olgan bilimlarini amalda tatbiq etishi, ma'lum natijalarni qo'lga kiritishi, to'ldirishi, boyitishi, o'zgartirishi, o'zining mustaqil nuqtayi nazariga ega bo'lishi talab etiladi. Bu o'zlashtirish darajalari uchun muammoli yondashuv zarur¹.

O'quv jarayonini muammoli tarzda tashkil etish auditoriyaga o'ziga xos psixologik jihatdan yondashuvni talab etadi. Buning uchun o'qituvchi va tahsil oluvchilar o'rtasida hech qanday psixologik to'siq bo'lmasligi, iliq psixologik muhit yaratilishi lozim. So'ngra bugungi mashg'ulotni samarali o'tkazish qoidasi qabul qilinadi. Ushbu jarayon sinifdagi barcha tahsil oluvchilar bilan birgalikda amalga oshiriladi. O'qituvchi bugungi mashg'ulotning samaradorligini ta'minlash uchun o'quvchilar qanday qoidalarga amal qilishi lozimligini sinifdan so'raydi. Mashg'ulotning samaradorligini ta'minlash uchun quyidagi qoidalarga amal qilinishi tavsiya etiladi: gapni bo'lmaslik; bir-birini eshita bilish; bir-birini tinglay olish ko'nikmasi; navbat bilan gapirish ko'nikmasi: qo'l ko'tarish qoidasiga amal qilish; sabr-toqatli bo'lish, o'zaro hurmat.

Darsni muammoli tarzda tashkil etish uchun birinchi galda o'quvchi bahs munozara yuritishga, fikrlarini erkin bayon etishga, tanqidiy munosabat bildirishga tayyor bo'lishi lozim. Buning uchun qo'yiladigan muammolarga bog'liq bo'lgan tushunchalar yuzaga chiqariladi. So'ngra muammoga aniqlik kiritilib, ma'lum xulosalar chiqariladi. Bu jarayon fikr-mulohazalarda ifodalanadi.

Muammoni hal etish bosqichida o'quvchi-talabalarning faol ishtirokini ta'minlash maqsadida bu jarayonni shartli ravishda quyidagi uch bosqichga ajratish mumkin:

- aniqlash bosqichi;
- anglash bosqichi;
- fikrlash bosqichi.

Birinchi, aniqlash bosqichida o'quvchida mavjud bo'lgan tushunchalar aniqlab olinadi va ularning diqqati muammoga jalb qilinadi. Aniqlash bosqichini tashkil etish uchun quyidagi savollardan unumli foydalanish mumkin:

¹ Yo'ldoshev J.G., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar. – T.: "Iqtisod-moliya" nashriyoti, 2009-y. – 492 b.

41-42 betlar. 48-49 betlar.

Bu haqda qanday ma'lumotlarga egasiz?

Bu xususda nimani bilishni xohlaysiz?

Nima uchun bu muhim?...

Ikkinchi, anglash bosqichida asosiy maqsad o'qish jarayonining dinamikasini ta'minlash, yangi o'quv ma'lumotlarini o'zlashtirishdan iborat. Bunda qo'yilgan muammoni mohiyatini anglab yetish va hal etish nazarda tutiladi. Ushbu bosqichda ta'limning turli faol usullaridan foydalanish yaxshi samara beradi. Jumladan, mikroguruhlar tuzish, munozara tashkil etish va quyidagi tartibda savollar qo'yish mumkin:

Siz uchun yangi ma'lumotlar bormi?

Ushbu masala yuzasidan sizning fikringiz qanday?

Sizda qaysi jihat eng katta taassurot qoldirdi?

Buning ahamiyati nimada deb o'ylaysiz?

Qanday natija beradi deb o'ylaysiz?

Uchinchi, fikrlash bosqichida muammoning yechimi chiqarilib, fikrmulohazalar bildiriladi. O'quvchi-talabalarni fikrlashga jalb etish uchun ularga quyidagi savollar bilan murojaat qilish samarali sanaladi:

Bu haqda qanday o'ylaysiz?

Qanday yangi fikrlar keldi?

Fikringizni asoslay olasizmi?

Ushbu savollarga javob berish mobaynida o'quvchi-talabalar yangi tushunchalarni bayon etishga harakat qilishlari zarur. Hosil bo'layotgan fikrlarning moslashuvchan, rang-barang bo'lishiga e'tibor qaratish lozim.

Ta'lim jarayoniga o'ziga xos psixologik jihatdan yondashuv o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, o'z fikrini erkin bayon etishga undaydi. Shu bilan birga, qo'yiladigan muammoni ijodiy hal etish uchun sharoit yaratadi. Bunda quyidagi faol usullardan foydalanish mumkin².

Mikroguruhlarda ishlash. O'quvchilar besh-oltitadan kichik guruhlariga ajratilib, muammoni erkin munozara-muhokama qiladilar. Masalan: shu guruhda analiz qiladilar va har bir a'zo yoki o'zlari belgilagan biror o'quvchi fikrlarini bayon etadi.

Bu guruhlar tasodifiy tashkil etilishi mumkin. Masalan, "oq, qizil, qora, yashil, sariq" ranglar beriladi. "Oq"-lar birinchi mikroguruh, "Qizil"-lar ikkinchi mikroguruh va h.k. yoki ikkinchi usul: dastlab eng a'lochi 6 ta o'quvchi aniqlab olinadi, so'ng nisbatan pastroq o'zlashtiruvchi 5-6 o'quvchi so'ng, past o'zlashtiruvchi o'quvchilar teng guruhlariga ajratiladi. Bu guruhlar doimiy faoliyat ko'rsatadilar.

"Muzyorar" va taqdimot – mashg'ulot mavzusidan kelib chiqib erkin munozara tashkil etish.

² Беспалко В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения – М.: ИППО, 1996 г. – 336 С. 27 с.

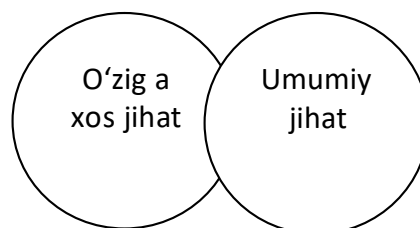
“Aqliy hujum” – iloji boricha qisqa, lo‘nda va ko‘proq fikrlar to‘plash, vaqt chegaralangan bo‘lib, tezkorlik talab qilinadi. Replika tarzida bildirilgan fikrlar ham qabul qilinadi, inobatga olinadi.

“Rolli o‘yinlar” – drama, ma‘lum holatlarni imitatsiya qilish, senariylar tuzish. Har bir ishtirokchi biror rolni erkin shu personajning fikrlarini aniq anglash va uning nomidan so‘zlashi shart. Shu o‘yin orqali o‘quvchilar ma‘lum ibrat va xulosalar olishi lozim.

“Ijodiy faoliyat” – rasm chizish, ijodiy insho yozish, rollar o‘ynash va h.k.

“Muammoli vaziyatlar” – ma‘lum holatlar, vaziyatlar hosil qilinib, mikroguruhlarda va individual tarzda muhokama qilish.

“Roven doirachalari” – bunda o‘quvchi-talabalarga ikkita fikr, yo‘nalish, ma‘lumot berilib, ularning o‘ziga xos va umumiy jihatlari ajratiladi.

– “T sxema” – bunda bir jihat berilib, uning ijobiy, salbiy, maqbul, nomaqbul tomonlari ajratiladi. Masalan, test asosidagi sinovlarning ijobiy tomoni va kamchiliklari nimada?

+	–

Mashg‘ulotlarni bu usulda tashkil etishda o‘qituvchi nimalarga erishadi, degan savol tug‘iladi. Bunda birinchidan, o‘qituvchi: o‘quvchi o‘quv-bilish faoliyatini faollashtirish; faol munozarani vujudga kel-tirish; o‘quv faoliyatining ijobiy motivini hosil qiladi; o‘quvchilarga turlicha fikrlarni tinglash imkonini beradi; tanqidiy fikrlash ko‘nikmasini hosil qiladi; o‘z-o‘zini namoyish etish imkonini beradi; turli ijtimoiy munozaralarga kirish malakasini hosil qiladi.

Mustaqil fikrning hosil bo‘lishi uchun birinchi navbatda ma‘lum shart-sharoitlar yaratilishi maqsadga muvofiq, vaholanki mustaqil fikrni hosil qilishning aniq formulasi yo‘q³. Chunonchi:

- mustaqil fikrlash ko‘nikmasini hosil qilish uchun vaqt va imkoniyat berish zarur. O‘quvchi mulohaza qilish uchun sharoit yaratadi;
- o‘quvchilarni o‘quv jarayonidagi faolligini ta‘minlash;

³ Davletshin M.G., Do‘stmuhamedova Sh., Mavlanov M., To‘ychiyeva S. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. (O‘quv metodik qo‘llanma). Nizomiy nomidagi TDPU. 2004-yil. 102 b. 46-47 betlar.

- har bir shaxsning o‘z fikr-mulohazasi mavjudligiga o‘quvchilarni ishontirish;
- ijodiy mustaqil fikrni qadrlashga o‘rgatish.

Bunda o‘quvchilar, albatta:

- o‘z-o‘ziga va o‘qituvchiga ishonishi;
- faol o‘quv-bilish faoliyatida ishtirok etishi;
- turli fikr-mulohazalarni diqqat va hurmat bilan eshitishi;
- yangi fikr-mulohazani bildirishga va o‘zlashtirishga ruhan tayyor turishlari zarur.

Bugungi kunda pedagog va psixologlarning fikr va qarashlaridan biri ham o‘quvchida mustaqillik, tashabbuskorlikni rivojlantirish zaruriyati ishiga qaratilgan. O‘quvchi shaxsidagi mustaqillik asoslaridan biri bilish mustaqilligini tashkil etadi. Bilish mustaqilligi o‘z kuchi bilan maqsadga yo‘naltirilgan bilish, izlanish faoliyatiga kirisha olishidir. O‘quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyati oddiy qayta tiklash bilan bir qatorda o‘zgartirish, ijodiy yondashish xarakterini tashkil etadi. Ijodiy faoliyat deganda shunday faoliyat tushuniladiki, unda mustaqil ravishda o‘quvchining shaxsiy tajribasi, layoqati, qobiliyatini aks ettirgan original yangiliklar namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo‘ldoshev J.G‘., Hasanov S. Pedagogik texnologiyalar. – T.: “Iqtisod-moliya” nashriyoti, 2009-y. – 492 b. 41-42 betlar. 48-49 betlar.
2. Беспалко В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения – М.: ИППО, 1996 г. – 336 С. 27 с.
3. Davletshin M.G., Do‘stmuhamedova Sh., Mavlanov M., To‘ychiyeva S. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. (O‘quv metodik qo‘llanma). Nizomiy nomidagi TDPU. 2004-yil. 102 b. 46-47 betlar.